

Det privata och det offentliga patriarkatet

Av Birgitta Englander

I den senare tidens samhällsdebatt har frågan om statens inblandning i individens privatsfär varit aktuell. Det har gällt allt ifrån statens omhändertagande av barn, till det socialrättsliga systemets behandling av människor som söker ekonomiskt bistånd. Kritiken har varit och är naturligtvis befogad, men man kan också diskutera vad en framväxande »enögd« kritik mot statlig intervention kan innebära ur kvinnoperspektiv.

Den samhälleliga och den rättsliga åtskillnaden mellan män och kvinnor kan relateras till åtskillnaden mellan vad som anses som privat och offentligt. Det offentliga som regleras genom rätten är förenat med mäns liv medan det privata som är oreglerat anses förenat med kvinnors liv. Grunden till ojämlikheten mellan könen ligger just i separationen mellan det offentliga och det privata och hela mängden av inbyggda värderingar i sammanhanget.

I den traditionella sociologiska teorin återfinns Tönnies *Gemeinschaft* och *Gesellschaft* begrepp, två tyska ord för gemenskap.¹⁾ Den sociala interaktion som utmärker ett *Gemeinschaft* förhållande är sådana förhållanden som grundar sig på blodsband, gemensamma minnen och gemensam historia. De sociala förhållanden man finner på landsbygden och i bysamhällena är av *Gemeinschaft* karaktär. *Gesellschaft* förhållandet innefattar olika former av social interaktion där parterna är inställda på att dra nytta av varandra. Exempel på detta förhållande utgörs av marknaden som social institution, lönearbetet är en annan.

Tönnies drev en historiesociologisk tes att samhällsutvecklingen skulle ses som en rörelse från ett ursprungligt *Gemeinschaft* samhälle mot ett samhälle av *Gesellschaft* karaktär.

Gesellschaft samhället av idag är förenat med den liberala ideologins dominans. Den liberala ideologin definierar det privata som något som är centralt för individualismen, dvs. ett livsområde som skall skyddas från offentlig inblandning. Debattörer och forskare inom samhällsvetenskapen idag utgör starka anhängare till liberalernas motstånd mot ingrepp i den privata sfären.

Detta får konsekvenser, framförallt för kvinnor.

■ »Not legislating contains a value judgement just as legislating does. Law cannot be neutral: non-intervention is as potent an ideology as regulation.«²⁾

Den feministiska kritiken menar att kvinnor inte upplever sina liv som så uppdelade mellan det privata-offentliga så som män gör. Kvinnorna är inte fria i den privata sfären utan styrs genom ett patriarkat, dvs. »det personliga är politiskt«.

Vad får det då för konsekvenser att också vetenskapen anammar den liberala ideologin om värnet av »privatlivets helgd«? Vissa riktningar inom samhällsvetenskapen har idag upphöjt filosofen och samhällskritikern J. Habermas till något av en husgud. Habermas har en mycket stark motvilja mot sk »kolonisation av livssfären«. Han företräder naturligtvis inget kvinnoperspektiv, utan väljer som de flesta andra forskare att utelämna detta.

Habermas har kritiserat Marx³⁾ för att denne ej tillräckligt betonad interaktionens betydelse för bl.a. klassernas tillblivande. Han understryker att insikten om arbetets (dvs. lönearbete) exploaterande karaktär kan göras först mot erfarenheten av ett moraliskt liv, vars normer hämtar näring från en interaktionslogik som bygger på individernas erkännande av varandra. Ur makroperspektiv är Lede Fi storebror Staten, men Habermas förbigår helt mikroperspektivets karaktär. Vem har *makten* på mikronivå? Vem av de två subjekten man-kvinna dominerar i interaktionen?

Samma brist på insikt om mikronivåns könspräglade karaktär gäller även G. Teubner när han utvecklar sin »reflexive law«. Teubner's självstyrande subsystem utgör för honom den minsta beståndsdel i hans teoribyggnad av den reflekterande rätten. Men ingenstans berör han maktförhållandena *inom* resp. sub-system, utan endast förhållandena *mellan* dem.

Samhällsvetenskapen lämnar kvinnan utanför. När vetenskapen säger att människan skall behandlas som subjekt i forskningen likställes människa med man. Det är inte människans önskningar, efterfrågan och prioriteringar som är det viktigaste till trots vad en traditionell eller sk nyskapande kritisk samhällsvetenskap påstår, i vart fall omfattar inte definitionen av människan-kvinnan.

Centrala statsteorier har satt frågetecken vid kvinnors status som personer, både moralfilosofiskt och juridiskt. Kvinnans status får sin prägel genom tre institutioner: familjen, samhället och staten. Mannens status som person ger honom makt över kvinnan både innanför och utanför familjen. Män har ingen »sfär« det är endast kvinnor som har det, eftersom en sfär är ett begränsat område. Det privata och det offentliga är inte likvärdiga sfärer. Mannens personstatus i offentligheten är trots allt begränsad av lagstiftningen. Hans makt-

position i hemmet är däremot okontrollerad och baserad på en »naturlig överlägsenhet«. När det gäller den svenska äktenskapsrättens betydelse för reglering av maktförhållandena inom familjen, är denna inriktad på att tillhandahålla lösningar på praktiska problem i äktenskapet. (motiven till 1973:års lagändringar i GB) Äktenskapet ses som en form av frivillig samlevnad mellan *självständiga* personer. Självtändigheten för båda makarna i betydelsen av rättslig jämställdhet är av nyare datum, men genomfördes i princip redan i GB:s ursprungliga version 1920. Den *faktiska* jämställdheten beror dock mera av den sociala och ekonomiska utvecklingen än av äktenskapsrättens regler.

Välfärdsstaterna i Skandinavien har institutionaliserat klasskonflikten genom att arbetsköpare och arbetssäljare kan förhandla med varandra via ett organisationsnätverk som har politisk legitimitet. Frigörelse för män är bundet till ändringar i det ekonomiska systemet. Könsmässiga konflikter är inte så institutionaliserade och för kvinnor är vägen till frigörelse bara delvis knutet till ekonomiska frågor.⁴⁾

Maktförhållandena inom familjen, det privata, kan sägas vara av patriarkalisk natur, dvs. kvinnan utför i enlighet med patriarkalisk definition av kvinnollen oavlönat och helst självklart, självupppoffrande hushålls- och omsorgsarbete. Detta får konsekvenser, dels för kvinnan individuellt men också politiskt och samhälleligt.

Individuellt påverkar det henne genom att självuppfattningen urholkas. Hennes inneboende kreativitet stympas intellektuellt och konstnärligt. Samhälleligt och politiskt får patriarkatets dominans konsekvenser i det att kvinnors erfarenhet och kunskaper ej tas till vara i den politiska beslutsprocessen, dvs. kvinnor deltar ej i den samhälleliga utformningen.

Rätten är med om att bekräfta och befästa patriarkatets dominans. Mångfaldiga exempel kan ges i t.ex. trygghetssystemets utformning. Sjukpenning, föräldrapenning, pensionspoäng mm utformas i enlighet med mannens livsmodell, dvs. ett livslångt heltids lönearbete. Kvinnor har ett annat livslopp men detta osynliggörs och förbigås i rättens utformning.

En naturlig och spontan upplevelse och livsprocess som barnafödande skall numera planeras efter tidskalender. Kvinnor som »råkar« bli med barn t.ex. under studietid eller under ej tillräckligt lönearbetad tid, straffas genom minimal ekonomisk stötta. För att överleva ekonomiskt uppmanas alltså kvinnor att förhålla sig till samhället och till rätten som män, antingen avstå från att skaffa sig barn eller planera sina samlag på bästa sätt. Samtidigt säger sig samhället vara djupt oroad över den låga nativiteten, en något inkonsekvent företeelse kan tyckas.

Sammanhängande med frågan om statens engagemang i familjen är den om dess roll i den faktiska arbetsdelningen. Beroendepincipen används för att tvinga ner kvinnors löner och möjlighet till lönearbete. Zaretsky⁵⁾ menar

att detta framgår klart när man ser till verkningarna av statens aktuella utgiftsnedskärningar. Nedlagda inrättningar för gamla och sjuka, handikappade barn och andra innebär att kvinnorna får sluta sitt arbete för att vårda familjemedlemmar. Som feministerna noterat har välfärdsideologins begrepp »grannskapsomsorg« vanligen inneburit att man hittar en kvinna som kan ta hand om personen ifråga.

Är det nu strategiskt riktigt att vända sig till staten för genomdrivande av rättsliga reformer? Om man väljer förkasta statlig intervention i den sk »privata sfären« och lämna förhållandena oreglerade, eller om man väljer att genomdriva rättsliga förändringar via reformer får bägge alternativen konsekvenser. I det förstnämnda fallet, lämnar man kvinnan åt det individuella privata patriarkatet och hon får fortsätta med att söka klara ut sitt problematiska förhållande till stat, familj och lönearbete. I det fallet man väljer att reglera förhållandet mellan familj och lönearbete dvs. mellan det privata och det offentliga kan man hamna i den situationen att kvinnor istället blir utelämnade åt ett offentligt patriarkat, dock utan de emotionella implikationer.

■ »Women are being asked to turn to the state for protection against patriarchy but what is the nature of the state in feminist theory. Is it protector or oppressor?«⁶⁾

Problemet är att där inte finns någon enhetlig feministisk teori om staten. Däremot finns flera teorier: marxist-feministerna har en, liberal-feministerna en, anarko-feministerna en osv. ...

Trots allt är staten inte något fast och givet utan en arena för en kamp mellan olika intressen. Staten har förmåga att reagera på organiserade påtryckningar, men sedan är det en annan fråga om hur stark eller villig denna förmåga att reagera är.

NOTER

1. Österberg, Dag: Sociologins nyckelbegrepp, Korpen, Surte 1978.
2. O'Donovan, Katherine: Sexual Divisions in law, London 1985.
3. Habermas, J.: Den rationella övertygelsen, Ordfront, Sthlm 1984.
4. Hernes, Helga Maria: Staten – kvinnor ingen adgang, Universitetsforlaget, Oslo 1982.
5. Zaretsky, Eli and Ann Foreman: Femininity as Alienation: Women are the family in Marxism and psychoanalysis, London 1977.
6. O'Donovan, ibid.